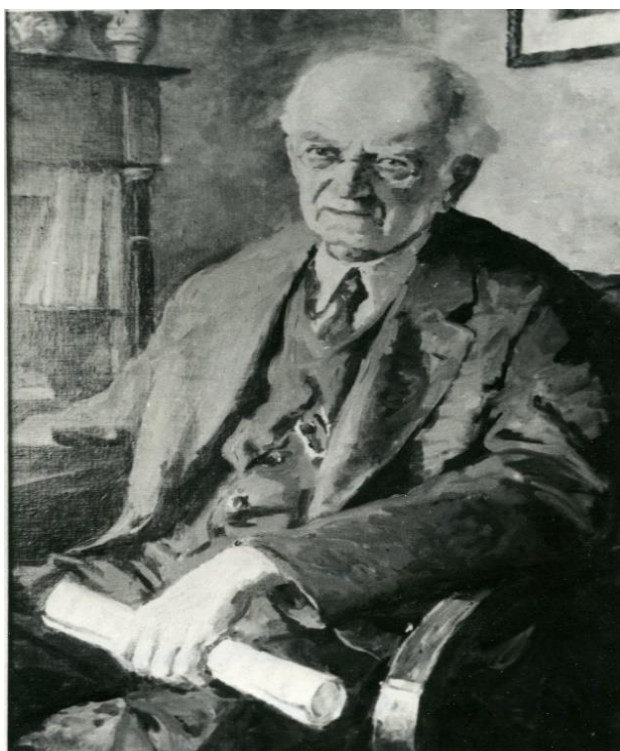

Sbírky lidových písní Josefa Černíka se zaměřením na Zpěvy moravských Kopaničářů

Ivana Šustková (Ostrava)

Josef Černík (1880–1969) byl významnou regionální osobností hudební kultury první poloviny dvacátého století. Pole jeho tvůrčí činnosti bylo neobyčejně široké. Působil jako hudební pedagog, skladatel, sběratel lidové tvořivosti a ve své době byl jedním z nejuznávanějších odborníků v oblasti hudební folkloristiky. Byl inspirativní osobností pořádající veřejné přednášky, setkání s folklorními soubory a organizující kulturní život na Moravě.

Fotografie z majetku Josefa Glivického. Na fotografii je obraz, který malovala Olga Fridrichová-Steinzová v r. 1966. Na portrétu je zachycen prof. Josef Černík.¹

Dětství strávil Josef Černík v Bojkovicích nedaleko Uherského Brodu, kde na něj působila síla lidových zvyků, tradic. Studentská léta prožil nejprve na gymnáziu v Uherském Hradišti, následně na učitelských ústavech v Příboře a v Brně (1896–1900), kde na něj poprvé jako učitel působil Leoš Janáček. Touha po zdokonalení vlastní skladatelské činnosti jej přivedla na Varhanickou školu v Brně² a následně do Prahy k Vítězslavu Novákovi, u něhož studoval instrumentaci³. O několik let později absolvoval i mistrovskou školu skladby při konzervatoři v Brně (1919–1920). Ředitelem (rektorem) institutu byl již zmíněný Leoš

¹ Muzeum Bojkovska, fond Soudobá dokumentace (*Fotografie portrétu Josefa Černíka malovaného Olgou Fridrichovou-Steinzovou*), i. č. HB1009, p. č. Mam149.

² Zde studoval ve školním roce 1904–1905.

³ U Vítězslava Nováka se Černík vzdělával ve školním roce 1906–1907.

Janáček⁴, který zde současně vyučoval skladbu⁵. Černík tak mohl několikrát během studií vnímat nejenom Janáčkův neobyčejný pohled na hudební kompozici, ale také si uvědomit důležitost zájmu o lidovou kulturu.

Učitelství se Černík stejně jako jeho otec Josef Černík st. věnoval takřka celý život. Začínal jako podučitel v malé vesnici Nezdenice na Uherskobrodsku (1900–1914). Za první světové války vypomáhal v nedalekých Záhorovicích (1914–1917), v dalším školním roce znovu v Nezdenicích. Následně (1918–1919) zastával místo učitele hudby v Uherském Hradišti. Zbylou část života prožil Černík v Brně a učitelkou profesí zde vykonával na různých typech škol⁶. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let se věnoval také přednáškové činnosti na Janáčkově akademii múzických umění v Brně.

Po ukončení aktivní pedagogické činnosti, tedy po odchodu do penze, se Černík ještě intenzivněji věnoval skladatelské a odborné publikační činnosti. Svě dlouholeté zkušenosti zúročil v desítkách odborných příspěvků, nejčastěji na hudebně výchovná⁷ a hudebně folkloristická⁸ témata. Černík si byl dobře vědom důležitosti lidové kultury a při jakékoliv příležitosti apeloval na veřejnost, aby tuto skutečnost nepřehlížela. Tvrdil, že vztah dětí k ní má být budován systematicky a sám o to ve školské praxi aktivně usiloval, což dokládají i tato jeho slova: „(...) svět chce být vzdělaný – uměle vzdělaný. Má na to právo...Na jednom proto nejvíce záleží: zachovati, resp. za každou cenu udržeti aspoň svéráznost národní, nelze-li zachrániti a vůbec propagovati kulturu „lidovou“ A k tomu vědomě vedeny býti musejí už děti.“⁹

Černíkova rozsáhlá tvůrčí činnost by zasluhovala bližší pozornost. Pozoruhodného rozměru dosáhla nejenom jeho činnost sběratelská (více viz dále). Velké množství studií, článků, skladeb atd. zůstalo v rukopisech. Černíkova pozůstalost je aktuálně uložena na několika místech (Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Muzeum Bojkovska, Etnologický ústav Akademie věd ČR).

Charakteristika sběratelské činnosti

Josef Černík se sběratelské činnosti začal věnovat již během svých studií na učitelském ústavu v Brně (tedy v době kolem 20. roku). Dětství strávil v Bojkovicích, kde se s projevy lidové kultury běžně setkával. Bojkovice jsou v těsné blízkosti moravských Kopanic¹⁰, jednoho z nejsvráznějších etnografických regionů u nás. A právě tam vedly jeho první sběratelské kroky. Černík se netajil tím, že jej Janáčkovy smýšlení o lidové písni ovlivnilo natolik, že se rozhodl jít v jeho šlépějích. Komentuje to těmito slovy: „Sbíráti písně proto, že jiní sbírali, je

⁴ Černík často na Janáčka vzpomínal, o čemž svědčí i několikero drobných příspěvků, vztahujících se k jeho osobnosti a dílu. V jednom z nich se Černík vyjadřuje obdivně k Janáčkově hudební vášni a neobvyklé pracovitosti: „Leoš Janáček měl k hudebnímu životu svůj zvláštní poměr. Není u nás hudebníka, jenž by mohl být s ním srovnáván. Jiní odpočívají aspoň ve volných chvílích, Leoš Janáček neodpočíval nikdy.“ ČERNÍK, Josef. Jak Leoš Janáček užíval času. *Luhačovské listy*, 29.8. 1942, č. 19, s. 4.

⁵ Po zestátnění institutu (počínaje školním rokem 1920–1921) byl správcem, později ředitelem, jmenován Jan Kunc.

⁶ Šlo například o obecné školy, učitelské ústavy (nejprve jako pomocný učitel, po dokončení kvalifikace jako profesor) v rozmezí let 1919–1935.

⁷ Nejkomplexnější je publikace vznikuvší na přelomu dvacátých a třicátých let s názvem *Metodika zpěvu pro posluchače pedagogických akademií, učitele škol obecných, měšťanských, středních i hudebních*. ČERNÍK, Josef. *Metodika zpěvu pro posluchače pedagogických akademií, učitele škol obecných, měšťanských, středních i hudebních*. Brno: Vydavatelství odboru Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě, 1931.

⁸ Za nejvýznamnější můžeme považovat příspěvky ve sborníku *Moravské Slovensko* (II. svazek) O slovenské písni, O slovenské hudbě, O slovenských tancích.

⁹ ČERNÍK, Josef. Děti. *Lidové noviny*, 24. 12. 1913.

¹⁰ Moravské Kopanice se rozkládají jižním směrem od Bojkovic. Jsou příhraniční etnografickou oblastí na jihovýchodě naší republiky.

tolik jako choditi po stopách cizích. Všichni sběratelé, kteří nebyli prvními, měli týž osud. Sbírali po příkladě našich prvních sběratelů.“¹¹

Během svého života se Černík vydal hned do několika oblastí, v nichž písně zapisoval (moravské Kopanice, slovenská oblast Kopanic, moravské Slovácko, luhačovické Zálesí, Valašsko), což je i jeden z důvodů, proč je jeho sběratelská činnost natolik ceněna. Již jako mladý sběratel se dostal do podvědomí veřejnosti, přestože byla jeho technice zápisu zpočátku vyčítána určitá nesystematičnost (například chybějící datace zápisů či jména zpěváků), jenž se úměrně s přibývajícím zkušenostmi vytrácela.

Černíkovi se podařilo zapsat na čtyři tisíce lidových písní. Sbíral neúnavně i ve značně vysokém věku. Poslední zápisy pocházejí z poloviny 50. let z oblasti moravských Kopanic. Do této oblasti se Černík během života několikrát vracel, své sběry doplňoval a upřesňoval, což se z hlediska etnografického bádání jeví jako velmi cenné. Černík byl autorem i mnoha odborných pojednání v oblasti hudební folkloristiky, jež jsou dnes považována za průkopnická.¹² Lidová píseň byla jeho celoživotním inspiračním zdrojem, což se výrazně projevilo i v oblasti skladatelské. Velmi dobře se orientoval i v dílech jiných sběratelů. Dokázal komplexně vystihnout charakteristické znaky písňového fondu jednotlivých regionů.

Černík byl přesvědčen o důležitosti každého sběratele lidové tvořivosti, což dokládají i tato jeho slova: „Zasluzná činnost, o čemž nikdo nepochybuje. Poněvadž ví se všeobecně: proč? Zachrániti něco od věčné záhuby – co má cenu – má i význam. A toho neupíráme sběratelům. Na činnost sběratelskou hledí se však z pravidla příliš jednostranně. Posuzují se práce – hotové sbírky. Píší se o nich chvalozpěvy i kritiky... Jest to přirozeno. Neboť „taje“ činnosti své náležitě vystihnout může pouze sběratel. Týž jediný může vypravovati o svých zkušenostech, jakož i o psychologických pohnutkách, jež ho ke sbírání přiměly.“¹³ Spíše, než popisování konkrétních sběratelských příhod se mu jeví cennější mluvit o motivech, jenž jej ke sbírání přivedly. Tím nejvýznamnějším je pro něj zachování lidového dědictví budoucím generacím a uvědomění si vlastního kulturního zakotvení.

Písňové sbírky Josefa Černíka

Během Černíkova života vyšlo tiskem několik písňových sbírek. Z pozůstalosti¹⁴ víme, že měl připraven materiál i k dalším sbírkám. Ty se ale tiskem vydat nepodařilo. A to ani přesto, že bylo vynaloženo nemalé úsilí ze strany sběratele, především tedy v případě sbírky Zpěvy moravských Kopaničářů (více viz dále). Všechny sbírky, vyjma již zmíněných Zpěvů moravských Kopaničářů, byly v minulosti vydány jednou. Mnohé z nich mají ale neobyčejný význam jakožto artefakty dokladující písňový repertoár různých etnografických oblastí první poloviny dvacátého století.

V následující části příspěvku¹⁵ jsou uvedeny sbírky obsahující materiál sesbíraný a zapsaný samotným sběratelem, tak také sbírky sestavené z písní obecně známých či pocházející ze sběru jiného sběratele. Sbírký jsou seřazeny tak, jak byly vydány tiskem, což ale v některých

¹¹ ČERNÍK, Josef. O sbírání lidových písní. In *Národopisný věstník československý* 9, 1915, s. 245.

¹² Jmenovat bychom mohli například kapitolu v monografii Luhačovské Zálesí s názvem O písních luhačovského Zálesí po hudební stránce či již zmíněné příspěvky ve sborníku *Moravské Slovensko* (II. svazek) O slovenské hudbě, písní, tancích. Černík je autorem také několika hesel v *Pazdírkově hudebním slovníku naučném*.

¹³ ČERNÍK, Josef. *O sbírání lidových písní*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G423, i. č. 56.279/G423.

¹⁴ V Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně je uložen dokument sepsaný samotným Černíkem sumarizující jeho dílo. ČERNÍK, Josef. *Životopis a seznam skladeb*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G450, i. č. 56.306/G450.

¹⁵ Příspěvek je rozvinutím práce s názvem *Hudebně folkloristická a sběratelská činnost Josefa Černíka (1880–1969)* otiskované ve sborníku *Janáčkiana 2018*. ŠŮSTKOVÁ, Ivana. Hudebně folkloristická a sběratelská činnost Josefa Černíka (1880–1969). In *Janáčkiana 2018. Sborník z 34. ročníku muzikologické konference Janáčkiana 2018*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2018. s. 295-301. ISBN 978-80-7599-090-7

případech neodpovídá době vzniku sbírky. Pakliže byla sbírka vydána tiskem, následuje odkaz na bibliografickou citaci (viz poznámka pod čarou). V případě několikerého vydání je cílem postihnout stěžejní rozdíly. Snahou je vystihnout charakteristické rysy jednotlivých sbírek a pokusit se zhodnotit jejich význam z pohledu dneška. Na mnoha místech jsou vloženy poznámky sběratele vztahující se k době sběru písní v jednotlivých oblastech či ke sbírkám samotným.

Zpěvy moravských kopaničářů¹⁶ (1901)

Zpěvy moravských kopaničářů jsou Černíkovou sbírkou, kterou sestavil jako výsledek první etapy své sběratelské činnosti v oblasti moravských Kopanici. Byla vydána v Brně u Antonína Odehnala vlastním nákladem sběratele, a to jen v malém počtu výtisků. Černík toto vydání ve svém seznamu skladeb neuvádí. Jako první oficiální považoval vydání z roku 1902 a proto se toho držíme i zde. V předmluvě sbírky Černík jako jakési vysvětlení uvádí následující: „Jako na zkoušku jenom odhodlal jsem se k této namáhavé práci po příkladech našich předních sběratelů písní a vydávám tuto sbírku, doufaje, že dojde hojné oblíby, jelikož písně v ní obsažené vynikají po stránce hudební i básnické.“¹⁷

Sbírka byla vydána jen ve velmi skromné vazbě, obsahující stručnou předmluvu s charakteristikou kopaničářských písní. Je věnována Leoši Janáčkoví a obsahuje stovku lidových písní. Korekturu dialektu provedl František Zapletal. V závěru jsou sestaveny dialektické vysvětlivky. Černík jakožto znalec moravské lidové písně si byl vědom, že některé písně jsou obsaženy i ve sbírkách jiných sběratelů (Bartoš, Sušil, Kadavý atd.), avšak téměř nikdy doslovně.

Zpěvy moravských kopaničářů¹⁸ (1. vydání, 1902)

První oficiální vydání sbírky vyšlo o rok později u Františka Hložka v Uherském Brodě. Nedošlo k žádným změnám v pořadí písní, ani k úpravám písní samotných. Drobnou úpravou prošla pouze předmluva, v níž se Černík kromě charakteristiky kopaničářských písní snaží blíže vystihnout povahu kopaničářského lidu, jeho způsob života či stavbu místního lidového kroje. Kopanice zde popisuje následovně: „(...) jsou takovým zapomenutým krajem, v němž troufám si, s dostatečnými ovšem k tomu prostředky, nasbírat ještě mnoho těch překrásných plodů lidové poesie v písních.“¹⁹

Černíkova sbírka byla ve své době ojedinělá, čímž si sběratel získal pozornost odborníků i široké veřejnosti. Byl odhodlán ve sběrech, i přes nehostinnost tohoto kraje a mnohá sběratelská úskalí, pokračovat. Na Kopanice se dle svých časových možností průběžně vracel. Z dochovaných materiálů (ať už uveřejněných či uložených v pozůstalosti) je patrný Černíkův citlivý přístup při zápisu písní i úcta ke kopaničářskému lidu.

Zpěvy moravských kopaničářů²⁰ (2. vydání, 1908)

V roce 1908 vyšlo druhé, rozšířené vydání sbírky, jež bylo výsledkem další sběratelské etapy na Kopanicích. Původní stovka písní byla rozšířena o dvě stě třináct písní. O vydání se postaral nakladatel a knihkupec Jan Otto v Praze. I toto vydání je dedikováno Leoši Janáčkoví. A ani v tomto případě nejsou písně žádným způsobem třízeny. Předmluva sbírky zůstává ve srovnání s předchozím vydáním nezměněna.

Navíc je připojen úvod, ve kterém Černík popisuje radosti i strasti života na Kopanicích. Účelem sbírky je „(...) vznítiti lásku k tomu chudému lidu a povzbuditi přátele Slovácka, by

¹⁶ ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských kopaničářů*. Brno: Tiskem Ant. Odehnala, nákladem sběratele, 1901.

¹⁷ ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských kopaničářů*. Brno: Tiskem Ant. Odehnala, nákladem sběratele, 1901, s. 6.

¹⁸ ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských kopaničářů*. Uherský Brod: F. Hložek, 1902.

¹⁹ ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských kopaničářů*. Uherský Brod: F. Hložek, 1902, s. 6.

²⁰ ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských Kopaničářů*. J. Otto, 1908.

nezapomínali na naše kopaničáry a na vlastní oči popatřili, co malý poměrně ostrůvek ten cenného poskytuje.“²¹ V další části jsou charakterizovány typické znaky kopaničářské lidové písně (po stránce nápěvné, rytmické, textové atd.).

O kopaničářské písni se s odstupem času a s poetičností sobě vlastní vyjadřuje Černík následovně: „Je pokaždé odrazem intimity kopaničářské duše – důvěřivé a láskyplné. Vzpomínám takto na Kopaničáře i po letech! A slyším v duchu znovu a znovu zvonivé hlasy kopaničářek s jejich krásným domácím nářečím.“²² Po Černíkově vzoru se na Kopanice vydali i další sběratelé například v první polovině 20. století Rudolf Kučera, Josef Kopun či Jaromír Nečas. V šedesátých letech Tomáš Vačkař. Několik desítek písní zapsal i místní farář Josef Hofer. Žádná ze sbírek ale nedisponuje tak rozsáhlým materiálem.

Nutno zmínit, že již v době druhé sběratelské etapy na Kopanicích, vznikaly první klavírní doprovody vybraných písní.²³ V roce 1910 vyšla sbírka padesáti vybraných písní s klavírním doprovodem věnovaná Vítězslavu Novákovi²⁴. Dalšího vydání se sbírka dočkala znovu v roce 1946²⁵. Černík měl pocit, že písňový fond na Kopanicích je již vyčerpán, což se po dalších sběratelských cestách ukázalo jako nesprávné. Svě sběry nadále (ale ne úplně soustavně) doplňoval a upřesňoval během třicátých a čtyřicátých let. V padesátých letech měl Černík připraveno nejrozsáhlejší vydání sbírky. Uváděl, že šlo celkem o šestnáct set osmdesát pět písní, což je nejrozsáhlejší sběratelský počín v tomto malém regionu. Po mnohých snahách sbírka v plném rozsahu nikdy nevyšla, přestože si to Černík velmi přál.²⁶ Lpěl na vydání veškerého písňového materiálu, jenž považoval za své celoživotní dílo.

Cikánské písničky²⁷ (1921)

Sbírka Cikánské písničky byla vydána v roce 1921 u Oldřicha Pazdířka v Brně. Černík písně zapsal mezi lety 1910–1913. Většinu písní mu zpívala bojkovická cikánka Pepka Murková. Z pozůstalosti je známo, že Pepka Murková Černíkovi pomáhala s fonetickým přepisem i překladem. O konečnou podobu překladu, tedy o jeho básnickou podobu, se postaral Václav Juda Novotný. Sbírka obsahuje dvacet pět písní, k nimž Černík zkomponoval klavírní doprovod. Původní sběr byl rozsáhlejší, čítal na šedesát písní. Černík měl v úmyslu vytvořit sbírku uhersko-slovesných písní (jako jakýsi protiklad Zpěvů moravských Kopaničářů), což se mu vlivem různých okolností nepodařilo. Cikánské písně měly být náhradou původně zamýšlené sbírky. Černík si byl vědom, neodlučitelnosti kulturní tradice romské od té naší a byl zastáncem toho, že i tato etnická minorita si zaslouhuje náležitou pozornost. To ostatně dokládají i tato jeho slova: „Písničky cikánské nejsou zajisté bezvýznamny. Už skrovný materiál jich dokazuje, že dávno zasluhovaly, aby byly též sbírány. I ony jsou součástí života kulturního, i ony jsou družkami písní národních.“ „(...) Odtud ona přirozená snaha, proniknout i ovzduší cikánského života písňového, abychom si o něm a o duši cikánově vůbec, na niž zpravidla, ač neprávem, skepticky hledíme, rovněž správnou mohli učiniti představu i jasný úsudek.“²⁸

²¹ ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských Kopaničářů*. J. Otto, 1908, s. 10.

²² ČERNÍK, Josef. *Kopaničářská píseň*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G423, i. č. 56.279/G423.

²³ K čemuž přispělo studium instrumentace u Vítězslava Nováka a jejich následné konzultace.

²⁴ ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských kopaničářů*. Praha: Melantrich, 1910.

²⁵ ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských Kopaničářů*. Praha: Melantrich, 1946.

²⁶ Teprve v roce 2010 zásluhou pracovník Etnologického ústavu AV ČR, v. v.i Marty Toncrové a Lucie Uhlíkové část Černíkovy připravené sbírky vyšla tiskem. TONCROVÁ, Marta a Lucie UHLÍKOVÁ (eds.). *Písně z Kopanic ze zápisů Josefa Černíka*. Brno: Etnologický ústav AVČR, 2010. ISBN 978-80-87112-38-0.

²⁷ ČERNÍK, Josef. *Cikánské písničky*. Brno: Hudební nakladatelství na Moravě (O. Pazdírek), 1921.

²⁸ ČERNÍK, Josef. *O lidových písničkách cikánských*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G415, i. č. 56.271/G415.

Na výlet! Kytice písní pochodových²⁹ (1923)

Ve dvacátých letech byla Černíkem sestavena sbírka, jež byla jednou ze školních příruček „Dědictví Havlíčkova“. Jde o výběr známých i méně známých lidových písní z Čech i Moravy a několika písní umělých. Nechybí ani písně „sokolské“ jako například vlastenecká hymna Sokola – Lví silou. Otázkou zůstává, proč v takovém případě není uveden autor písně. Sbírkou byla vytvořena s myšlenkou zpřístupnění tradičního zpěvního repertoáru tehdejší československé mládeži. Z názvu, jež dnes působí jako lehce zavádějící bychom očekávali spíše písně pochodového charakteru. Pravdou je, že mělo jít o zpěvník na cesty a výlety, čemuž je uzpůsobena i jeho velikost. Přínosem sbírky je notový zápis písní, které jsou dnes již téměř zapomenuty.

Kytičky z národních písní československých pro mládež obecných, měšťanských a středních škol³⁰ (1932)

Pozoruhodně propracovaným dílem jsou Černíkovy Kytičky z národních písní československých pro mládež obecných, měšťanských a středních škol. Sbírkou byla sestavena na žádost tehdejšího okresního školního inspektora Josefa Mrkose a měla sloužit primárně školské praxi. Byl pocíťován všeobecný úpadek dětského zpěvu a neustále se prohlubující propast mezi lidovou písní a tzv. „šlágry“. Černík jako jeden z důvodů viděl i nepřilíh dobrou organizaci výuky hudby ve školách, čemuž měla sbírka napomoci.

Sbírkou je rozdělena na jednotlivé ročníky (1.–8.) a písně jsou seřazeny s ohledem na měnící se rozsah chlapeckých a dívčích hlasů. Taktéž struktura vybraných písní je promyšlená. Pro každý ročník je zvoleno několik písní moravských, slovenských, českých a vždy jedna píseň ze Slezska. „K tomuto výběru i seřazení vedl mne jednak účel zpěvníků – aby mládež měla nejen určitou zásobu československých písní, ale – aby je poznávala už od prvního šk. roku též po stránce výrazové odlišnosti „kmenové“, na kterou nutno pravidelně upozorňovati.“³¹

Ke sbírce patří i Poznámky ke kytíčkám z národních písní československých pro mládež obecných, měšťanských a středních škol³², jež jsou metodickým materiálem pro učitele. Obsahují plno poznámek, jak s písněmi ve vyučování pracovat, jaké jsou možnosti co nejefektivnějšího nácvičku atd. Pro využitelnost ve dnešní školské praxi je pozitivní rozmanitost repertoáru, tonální uzpůsobení písní či vysvětlení nářečních výrazů u každé písně.

Kytička z nápěvků, popěvků a písniček československých pro školy mateřské³³ (1936)

V podobném duchu jako předchozí sbírka se nese i Kytička z nápěvků, popěvků a písniček československých pro školy mateřské. Černík tak rozšířil pole působnosti také na předškolní věk. Vybraný písňový repertoár je námětově rozmanitý a odpovídá dispozicím dětských hlasů. Tvorba této sbírky naprosto koresponduje s Černíkovým přesvědčením. Čím dříve se začne budovat vztah k lidové písni, tím pevnější po zbytek života bude.

²⁹ ČERNÍK, Josef. *Na výlet! Kytice písní pochodových*. Brno: Rolnická tiskárna, 1923.

³⁰ ČERNÍK, Josef. *Kytičky z národních písní československých pro mládež obecných, měšťanských a středních*. Brno: O. Pokoj, 1932.

³¹ ČERNÍK, Josef. *Kytičky z národních písní československých pro mládež obecných, měšťanských a středních*. Brno: O. Pokoj, 1932, s. 7.

³² ČERNÍK, Josef. *Poznámky ke kytíčkám z národních písní československých pro mládež obecných, měšťanských a středních škol*. Brno, O. Pokoj, 1932.

³³ ČERNÍK, Josef. *Kytička z nápěvků, popěvků a písniček československých pro školy mateřské*. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1936.

Po našem! Dvě stě sedmnáct lidových písní³⁴ (1943)

Jde o publikaci, která byla Černíkem sestavována již ve dvacátých letech. Ve svém seznamu skladeb uvádí, že měla být vydána v Praze Státním ústavem pro lidovou píseň. Nakonec ji až ve čtyřicátých letech vydal Moravský výbor ústavu pro lidovou píseň nákladem Školního nakladatelství pro Čechy a Moravu v Praze s podporou tehdejšího Ministerstva školství. Sbíрка je věnována Černíkově ženě Františce a obsahuje písně z různých koutů Slovácka.

Vonička lidových písní z Brněnska³⁵ (1951)

Vonička lidových písní z Brněnska je sbírkou, již Černík taktéž sestavil coby editor. Obsahuje celkem šedesát písní sesbíraných jinými sběrateli v okolí Brna. Černík písně na Brněnsku nikdy ve větší míře nesbíral, proto o pomoc poprosil dva sběratele Františku Kyselkovou a Františka Svobodu. Jimi zapsané písně jsou umístěny ve druhé části sbírky. V první jsou vybrány písně ze sbírky Františka Sušila. Množství písní Černík převedl do jiných tónin pro potřeby pěvecké praxe tak, aby vyhovovaly různým hlasovým polohám. K některým písním doplnil také orientačně tempová označení. Černík sbírku sestavil i proto, že dle jeho slov může nahradit již téměř zaniklé jarmareční zpěvníky. „S takovým zpěvníčkem v ruce si pak leckdo spíše i vzpomene na kteroukoli jinou nebo snad „jinou podobnou“ píseň, která se mimovolně vybaví z paměti právě při čtení písnových textů, neřku-li při zpěvu samých písní.“³⁶

Záleské písně z okolí Luhačovic³⁷ (1957)

Písně pocházejí ze třiceti záleských obcí a měst. Impulzem pro sběr písní na Zálesí byla Černíkovi žádost Antonína Václavíka, jenž je autorem komplexní monografie pojednávající o této etnografické oblasti. S vědomím jakési povinnosti k tomuto kraji, který je taktéž v těsné blízkosti Bojkovic, se Černík rozhodl vyhovět. Na Zálesí se vydal v letech 1922–1924, vždy o prázdninách, jak mu to učitelská profese dovolovala. Podařilo se zapsat šest set dvacet jedna písní a k tomu více než sto dalších se stejným nápěvem. Ve sbírce je jich uvedeno o něco méně – pět set třicet sedm.

Tento pozoruhodný sběratelský výkon dokresluje i fakt, že sbírka obsahuje pečlivě zpracovaný poznámkový aparát a několik odborných pojednání o attributech lidové kultury na Zálesí, sestavený předními českými odborníky. Černík byl zpočátku dosti skeptický, příliš nevěřil, že by se mu podařilo zapsat mnoho původních lidových písní, což se ukázalo zbytečné. Těmito slovy Černík charakterizoval oblast luhačovického Zálesí a jeho písně: „Jaký kraj, takový lid a taková jeho kultura. Toto tvrzení se zřejmě obráží i v záleských písních z okolí Luhačovic, z kraje, zvaného Zálesí na přechodu moravského Slovenska k Valašsku. Je to kraj kopcovitý, hornatý a lesnatý, k němuž se láskyplně přimyká život tamějšího slovenského lidu, odkud je též analogická nápěvná struktura záleských písní.“³⁸ Sbíрка Záleské písně z okolí Luhačovic je dnes nejrozsáhlejší sbírkou písní, která kdy v minulosti byla sestavena. Černík se tak zařadil po bok našim nejvýznamnějším sběratelům lidových písní.

³⁴ ČERNÍK, Josef. *Po našem! Dvě stě sedmnáct lidových písní*. Praha: Moravský výbor Ústavu pro lidovou píseň nákladem Školního nakladatelství pro Čechy a Moravu, 1943.

³⁵ ČERNÍK, Josef. *Vonička lidových písní z Brněnska*. Praha: Orbis, 1951.

³⁶ ČERNÍK, Josef. *Vonička lidových písní z Brněnska*. Praha: Orbis, 1951, s. 5.

³⁷ ČERNÍK, Josef. *Záleské písně z okolí Luhačovic*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.

³⁸ ČERNÍK, Josef. *Resumé*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G423, i. č. 56.279/G423.

Z pozůstalosti víme, že existují také sbírky, které nikdy tiskem nevyšly. Ve třicátých letech, jakožto výsledek sběrů na Valašsku, vytvořil Černík sbírku Dvacet valašských písní lidových z okolí Horní Bečvy. Dle svých slov písně zapsal na valašských pasekách v roce 1931. V rukopise byla odevzdána tehdejšímu Státnímu ústavu pro lidovou píseň. Podobně tomu bylo i se sbírkou již nazval Třináct lidových písní, zapsaných v Nedašově Lhotě u Valašských Klobouk. Víme, že v Nedašově Lhotě zapisoval v roce 1936. Množství písní, které zapsal na Slovensku měly být vydány ve sbírce pod názvem Sto jedenáct písní Slovenských – z různých krajů Slovenska a Národní písně slovenské (z různých let). Doposud se nepodařilo zjistit, zda je kompletní soubor písní umístěn v archivu detašovaného pracoviště Etnologického ústavu AV ČR v Brně, či některé písně zůstávají v soukromém vlastnictví.

Seznam pramenů a literatury

Pozůstalost Josefa Černíka (Oddělení dějin hudby, Moravské zemské muzeum v Brně, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Muzeum Bojkovska,)

ČERNÍK, Josef. *Cikánské písničky*. Brno: Hudební nakladatelství na Moravě (O. Pazdírek), 1921.

ČERNÍK, Josef. Děti. *Lidové noviny*, 24. 12. 1913.

ČERNÍK, Josef. Jak Leoš Janáček užíval času. *Luhačovské listy*, 29.8. 1942, č. 19, s. 4–5.

ČERNÍK, Josef. *Kytičky z národních písní československých pro mládež obecných, měšťanských a středních*. Brno: O. Pokoj, 1932.

ČERNÍK, Josef. *Metodika zpěvu pro posluchače pedagogických akademií, učitele škol obecných, měšťanských, středních i hudebních*. Brno: Vydavatelský odbor Ústředního spolku jednot učitelů na Moravě, 1931.

ČERNÍK, Josef. Na luhačovském Zálesí. *Naše Valašsko*, roč. II, č. 2, 1931, s. 80–83.

ČERNÍK, Josef. *Na výlet! Kytice písní pochodových*. Brno: Rolnická tiskárna, 1923.

ČERNÍK, Josef. *O lidových písničkách cikánských*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G415, i. č. 56.271/G415.

ČERNÍK, Josef. O sbírání lidových písní. *Národopisný věstník československý* 9, 1915, s. 244–255.

ČERNÍK, Josef. *O studium lidových písní*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G418, i. č. 56.274/G418.

ČERNÍK, Josef. *Po našem! Dvě stě sedmnáct lidových písní*. Praha: Moravský výbor Ústavu pro lidovou píseň nákladem Školního nakladatelství pro Čechy a Moravu, 1943.

ČERNÍK, Josef. *Poznámky ke kyticím z národních písní československých pro mládež obecných, měšťanských a středních škol*. Brno: O. Pokoj, 1932.

ČERNÍK, Josef. V kopaničářském ráji. *Lidové noviny*, 22. 10. 1939, s. 5.

ČERNÍK, Josef. *Záleské písně z okolí Luhačovic*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.

ČERNÍK, Josef. Zdroje písní lidových. *Lidové noviny*, 27. 6. 1925, s. 8.

ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských kopaničářů*. Brno: Tiskem Ant. Odehnala, nákladem sběratele, 1901.

ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských Kopaničářů*. J. Otto, 1908.

ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských kopaničářů*. Praha: Melantrich, 1910.

ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských kopaničářů*. Uherský Brod: F. Hložek, 1902.

ČERNÍK, Josef. *Kopaničářská píseň*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G423, i. č. 56.279/G423.

ČERNÍK, Josef. *O sbírání lidových písní*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G423, i. č. 56.279/G423.

ČERNÍK, Josef. *Resumé*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G423, i. č. 56.279/G423.

ČERNÍK, Josef. *Zpěvy moravských Kopaničářů*. Praha: Melantrich, 1946.

ČERNÍK, Josef. *Životopis a seznam skladeb*. Rkp. Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea v Brně, sign. G450, i. č. 56.306/G450.

ČERNÍK, Josef. *Vonička lidových písní z Brněnska*. Praha: Orbis, 1951.

Muzeum Bojkovska, fond Soudobá dokumentace (*Fotografie portrétu Josefa Černíka malovaného Olgou Fridrichovou-Steinzovou*), i. č. HB1009, p. č. Mam149.

STOLARÍK, Ivo. *Soupis díla Josefa Černíka*. Opava: Slezský ústav Československé akademie věd v Opavě, 1961.

ŠŮSTKOVÁ, Ivana. Hudebně folkloristická a sběratelská činnost Josefa Černíka (1880–1969). *Janáčkiana 2018. Sborník z 34. ročníku muzikologické konference Janáčkiana 2018*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2018. s. 295-301. ISBN 978-80-7599-090-7

ŠŮSTKOVÁ, Ivana. Josef Černík – moravský regionální skladatel a hudební folklorista. *Horizonty umenia 5*. Banská Bystrica: Akademia umení v Banskej Bystrici, Fakulta múzických umení, 2018, s. 45-55. ISBN 978-80-8206-007-5.

TONCROVÁ, Marta a Lucie UHLÍKOVÁ (eds.). *Písňe z Kopanic ze zápisů Josefa Černíka*. Brno: Etnologický ústav AVČR, 2010. ISBN 978-80-87112-38-0.

Sbírký lidových písní Josefa Černíka se zaměřením na Zpěvy moravských Kopaničářů *Souhrn*

Josef Černík (1880–1969) je autorem několika písňových sbírek, jež byly sestaveny v první polovině dvacátého století. Z velké části obsahují materiál sesbíraný samotným sběratelem, a to v několika etnografických oblastech. Zmíněny jsou také sbírky dodnes zůstávající v rukopisech. Detailnější pozornost je věnována několikerému vydání sbírky *Zpěvy moravských Kopaničářů*, jež je Černíkovým celoživotním dílem a zároveň je považována za nejvýznamnější sbírku dokládající písňový repertoár v příhraniční oblasti moravských Kopanic. Příspěvek si klade za cíl přiblížit, srovnat jednotlivá vydání sbírek a vystihnout jejich význam z pohledu dneška.

Josef Černík's collection of folkore songs with focus on Zpěvy moravských Kopaničářů *Summary*

Josef Černík (1880–1969) was an author of a few song collections, created in the first half of the 20th century. The collections mostly consist of material collected by a collector himself, having been picked in various ethnographic areas. Mentioned are also collections remaining in the form of manuscript documents. In greater detail, there is a focus on numerous published editions of the collection: *Zpěvy moravských Kopaničářů*, which is considered Černík's lifelong work, and also the most major collection forming and supporting the folklore song repertoire in the border area of moravské Kopanice. The main aim of this contribution is to define every single edition of the collection, subsequently compare them to each other, and describe its nowadays value.